

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ АН УКРАЇНИ

На правах рукопису

ПУСТОВІТ
Любов Омелянівна

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ
(СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Спеціальність 10.02.02 — українська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття вченого ступеня
доктора філологічних наук

Київ 1993

96 26. 706

Робота виконана у відділі стилістики та культури мови
Інституту української мови АН України.

Науковий консультант - доктор філологічних наук, професор
ЕРМОШЕНКО С.Я.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
БАРАННИК Д.Х.;

доктор філологічних наук, професор
ПАНЬКО Т.І.;

доктор філологічних наук, професор
МАЦЬКО Л.І.

Провідна організація - Харківський державний університет.

Захист відбудеться 9 лютого 1993 року о 15 годині на засі-
данні спеціалізованої ради /шифр Д 016.28.01/ для захисту дисер-
тацій на здобуття ученого ступеня доктора філологічних наук при
Інституті мовознавства ім.О.О.Потебні АН України /252001. Київ-І,
вул.М.Грушевського, 4/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
мовознавства ім.О.О.Потебні АН України.

Автореферат розіслано " " _____ 1993 року.

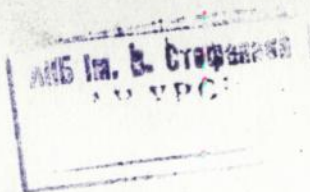
Учений секретар
спеціалізованої ради
доктор філологічних наук

СЕРЕБРОВА Н.Г.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00825775 (Y)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одна з важливих проблем філології ХХ ст. - лінгвістичне дослідження мови художньої літератури. Незважаючи на те, що завдання поетики загалом були сформульовані тоді, коли відбувалося становлення філології як науки, сучасне мовознавство, за справедливим зауваженням В.П.Григор'єва, дотепер не має "скільки-небудь розробленого нариса строго лінгвістичної теорії художньої мови"¹.

Сучасна теорія поетичної мови в україністиці має своїм підґрунтям праці М.Довгалевського, О.О.Потебні, Д.М.Овсянико-Куликовського, які окреслили специфіку поетичного /образного/ слова і словосполучення /образу/, виділили художню мову як вид мистецтва, спосіб мислення і пізнання.

Проблеми поетики, специфіки художньої мови тісно пов'язані з питанням про суть естетичної функції мови. Однак поняття естетичної функції мови досі залишається значною мірою невизначеним, багато дискусійних моментів присутні у розв'язанні питання про співвідношення поетичної і загальноживаної мови. У термінологічному апараті української лінгвостилістики немає чітко визначеної системи термінів для характеристики теорії поетичної мови, що вимагає від мовознавців роботи і в цьому напрямку.

В україністиці питання теорії поетичного мовлення розглядалися водночас із дослідженням мови окремих письменників у працях І.К.Білодіда, Л.М.Новиченка, М.Ласло-Куцок та ін. Мову поезії щодо відбиття нею загальних процесів літературної мови досліджували З.Т.Франко, В.М.Русанівський, М.М.Пилинський. Поєднання аналізу індивідуальної поетики з висвітленням історії літературної мови характерне для праць Г.М.Колесника, С.Я.Єрмоленко, Л.Т.Масенко, Н.М.Сологуб, Л.О.Ставицької та ін.

Сучасний рівень опису лінгвостилістичних об'єктів, поширення відповідних методів аналізу вимагають, по-перше, введення в обіг нових мовних практик, по-друге, вироблення критеріїв оцінки мови художньої літератури щодо її визначального впливу на розвиток літературної мови.

Введення в науковий обіг нових імен, необхідність дослідження їх мовної практики зумовлюється можливостями аналізувати сьогодні-

¹ Григор'єв В.П. Поетика слова. - М., 1979. - С.23.

ні повернути читачеві творчість В.Стуса, М.Руденка, І.Гнатюка та ін., без вивчення творчості яких характеристика мови поезії другої половини ХХ ст. була б далеко не повною.

Для сучасного етапу розвитку мовознавства характерна посилена увага до семантики. У процесі наукового пізнання семантики художнього тексту важливе значення має вивчення семантики поетичних номінацій. Цього напрямку досліджень стосуються зокрема праці В.С.Калашника, Л.Г.Савченко та ін. Однак семантико-функціональний аспект вивчення поетичної мови другої половини ХХ ст. потребує монографічного висвітлення, зокрема визначення основних принципів підходу до словника поетичної мови та методики його аналізу.

Дослідження системної організації образних мовних засобів неможливе без їх лексикографічного опису. Лексикографічна спрямованість праці зумовлена потребою розвитку і вдосконалення поетичної лексикографії, яка в україністиці практично відсутня.

У зв'язку з цим перед сучасною лінгвістичною поетикою постає важливе завдання – вивчення поетичної мови другої половини ХХ століття у семантико-функціональному і лексикографічному аспектах, що і зумовлює актуальність дисертаційного дослідження.

Метою дослідження є встановлення специфіки слова у поетичному контексті як якісно нової одиниці, вивчення семантичних змін поетичного слова у його сполучуваності, що розширюється завдяки естетичній функції мови поезії.

Мета дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

- висвітлити проблему зв'язків поетичної мови як форми мистецтва з комунікативною функцією мови;
- здійснити опис словника поезії другої половини ХХ століття у семантико-функціональному аспекті,
- зафіксувати способи перетворення слова у поетичній мові;
- визначити поетичний контекст, у межах якого відбувається семантичне перетворення слова;
- сформулювати правила виділення семантичного ядра у поетичному контексті;
- виявити найхарактерніші ключові слова у поезії досліджуваного періоду;
- описати джерела формування поетичного словечка;

- сформулювати засади й виконати системний лексикографічний опис образних мовних засобів поезії.

Методологічно дослідження ґрунтується на врахуванні єдності форми і змісту поетичного твору, єдності і взаємопов'язаності окремого й загального, на розумінні поетичної мови як різновиду літературної мови в її естетичній функції.

У роботі використано метод зіставлення стилістичних засобів загальноживленої літературної мови і поетичної. Для вивчення семантичної структури образних одиниць застосовується компонентний аналіз, метод лексико-семантичної сполучуваності. Автор послуговується також елементами кількісного аналізу, методичним прийомом перекладу поетичних номінацій на загальноживану нейтральну мову.

Основним матеріалом дослідження є понад 20 тисяч номінацій у поетичних контекстах, вибраних із найповніших видань творів П.Тичини, М.Рильського, В.Сосюри, М.Бажана, А.Малишка, Л.Первомайського, П.Воронька, М.Нагнибіди, В.Мисика, В.Симоненка, Д.Павличка, Л.Костенко, В.Стуса, Б.Сліпника, І.Драча, М.Руденка, М.Вінграновського, В.Коротича, Г.Чубач, С.Йовенко та інших.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в комплексно-системному дослідженні поетичних номінацій в літературній мові другої половини ХХ століття, в здійснюваному вперше в українському мовознавстві семантико-функціональному підході, який передбачає аналіз словесно-образної системи поетичної мови у співвідношенні з типовими загальномовними лексико-семантичними структурами, у виявленні традиційних і новаторських тенденцій розвитку поетичної мови.

На захист виносяться такі положення:

1. Мовне явище набуває характеру поетичного в певних функціональних умовах художньо-образного контексту. Розкриття цих умов і показ структурної організації поетичних мовних явищ та процесів - основне завдання сучасної теорії поетичної мови.

2. Семантична організація поетичного тексту розкриває закладені у загальномовній системі передумови емоційно-образної, естетичної трансформації тексту.

3. Поетична номінація виникає на основі ознак, які актуалізуються у певній ситуації і є мовними виразниками цієї ситуації.

4. Зміст поетичних словосполучень, незважаючи на їх метафоричність і суб'єктивність авторського сприйняття смислової близько-

сті сполучуваних слів, свідчить про те, що в них немає і не може бути нічого, крім того, що є в об'єктивному світі.

5. Межі поетичного контексту, його "центр" і "периферія" змінюються з кожним новим слововживанням, і якщо значення звичайного слова визначається контекстом, то перетворене слово створює свій контекст.

6. Для кожного періоду розвитку літературної мови та її художніх стилів характерні свої правила сполучуваності. Видозмінюючи їх, автор змінює характер традиційних тропів та експресем, досягаючи ефекту новаторства.

7. Поетичні словосполучення, як мовленнєві утворення, виявляють тенденцію до заркпшення в ролі своєрідних естетичних знаків і мають потенційну можливість переходу до системи образних засобів мови.

Дисертаційне дослідження має теоретичне значення, оскільки в ньому уточнюються такі поняття лінгвопоетики, як "загальноживана" і "поетична мова", "поетичне словосполучення", "ключове слово", узагальнюються спостереження над новими фактами поетичної мови, їх відношення до загальноживаної мови, визначаються межі контексту, в яких реалізується поетична номінація. Окреме місце відводиться традиційно-поетичним та індивідуально-авторським метафорам, проблемам традиції і новаторства, джерелам формування поетичного словника. Важливе значення мають також опрацювання проблеми мовного образу в системі художнього стилю та обґрунтування теоретичних засад створення словника мови поезії.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у виробленні методики лексикографічного опису мови поезії певного історичного періоду і створенні словника поетичної сполучуваності, що може знайти застосування при укладанні словників мови письменників, а також у створенні словників поетичної мови інших періодів розвитку літературної мови. Теоретичні положення і фактичний матеріал дисертації можуть бути використані при підготовці курсу історії української літературної мови, лінгводидактиці.

Апробація роботи. Основні положення роботи обговорювались на засіданнях Вченої ради Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН України, відділу стилістики і культури мови Інституту української мови АН України, на Всесоюзній лінгвістичній конференції /Дрогобич,

1990/, Всесоюзній та Республіканській наукових конференціях /Харків, 1985, 1991/, Республіканських наукових конференціях /Вінниця, 1988; Черкаси, 1988; Ужгород, 1989; Донецьк, 1990/, Республіканських науково-практичних конференціях /Житомир, 1985; Полтава, 1991/, Міжвузівській науковій конференції /Івано-Франківськ, 1990/, Регіональній науково-практичній конференції /Львів, 1990/; різні аспекти досліджуваної проблеми відображені у 41 публікації.

Структура роботи. До дисертації входять п'ять розділів, вступ і висновки, список джерел, бібліографія, словник поетичної сполучаності.

У вступі обгрунтовано актуальність і новизну дисертаційної роботи, визначено об'єкт дослідження, сформульовано його мету, завдання, теоретичне й науково-практичне значення, окреслено матеріал та методи дослідження. Тут також висвітлені найзагальніші проблеми сучасного вивчення поетичної мови.

З М І С Т   Р О Б О Т И

І. ПОЕТИЧНИЙ КОНТЕКСТ: СПІВВІДНОШЕННЯ МОВНОГО І ПОЕТИЧНОГО ЗМІСТУ

Для лінгвістично орієнтованого дослідження поетичної мови першочерговою є проблема виявлення специфіки поетичної мови як особливої функціонально-стилістичної сфери. При цьому семантичний аспект відіграє основну роль, оскільки поезія може розглядатися як засіб передачі такого змісту, який не можна передати звичайними мовними засобами. Таке розуміння специфіки поезії ми знаходимо ще у В.Гумбольдта, який, розглядаючи проблему відмінності поезії і прози, підкреслював: "Різниця поезії і прози по суті їх, природня, виявляє свої дії і на мову, як у прозі, так і в поезії, мова дійсно має свої особливості у виборі висловлювань, у вживанні граматичних форм і синтаксичних засобів познання слів у мові. Але значно більше, ніж у цих частковостях, поезія і проза розходяться між собою "тоном цілого"¹. Під "тоном цілого" В.Гумбольдт послідовно розуміє семантичні характеристики. Наголошував на значенні семантичної організації мови поезії і О.О.Потебня, під-

¹ Гумбольдт В. Фон. О различии организмов человеческого языка. - СПб, 1859. - С.218.

кресляючи перевагу семантики над формальними ознаками поетичної мови. Проте лінгвістичний аналіз поетичної семантики часто зводиться до отождолення мовної структури поетичного тексту і будь-якого іншого тексту. Тим часом для одержання адекватних результатів опису поетичної мови потрібно послуговуватися не загальнолінгвістичною метамовою, а вести пошуки спеціальної метамови, щоб виявити специфіку власне поетичного тексту. Загальнолінгвістичний метод аналізу або омиває специфіку поетичної семантики і поетичної мови в цілому, або фіксує лише відхилення від мовних структур. Тому, як підкреслює Г.В. Степанов, вихідним для стилістики художньої мови має стати те, що "у безкінечній кількості текстів, що відтворюють безкінечну кількість змістів, є специфічна зона художніх змістів"¹.

Образні, емоційно-експресивні відтінки значення слів зумовлюються контекстами. Синтаксичний і лексичний контексти визначають процеси метафоризації, таку словесну будову, в якій взаємодія форм і значень приводить до метафоризації мовних одиниць.

Дослідження словника сучасної поезії передбачає, по-перше, виділення у поетичному контексті /метафори/ семантичного ядра, тобто тих відношень, які об'єднують ключове слово із залежними поняттями; по-друге, аналіз тих шляхів і способів, які здійснюють розгортання, ускладнення ключового слова; по-третє, встановлення семантичних відношень між ключовим словом і відповідними поняттями. Власне цей третій аспект реалізується при визначенні семантичного ядра поетичного контексту, коли йдеться про різні шляхи творення мовного образу. Сучасна поезія, акцентуючи ключові слова, формує поетичні контексти різних структурних типів. Відповідно до важливості ключового слова і залежних від нього компонентів, які семантично розвивають і збагачують семантичне ядро, розрізняються:

1/ поетичні контексти, в яких наявне ключове слово і залежний від нього компонент; це метафоричні словосполучення типу: джерело волі; джерело правди; джерело науки/Павличко/;

2/ поетичні контексти, де один або обидва компоненти семантич-

¹ Степанов Г.В. О границах лингвистического и литературоведческого анализа художественного текста. - Известия АН СССР, сер. литературы и языка. - М., т.39, 1980. - № 3. - С.198.

ного ядра збагачуються за рахунок нових слів того самого семантичного плану: І літа мої листом осяпартесь /Б.Олійник/;

В/ поетичні контексти, де два ключових слова семантично об'єднуються і створюють єдиний метафоричний образ: Ми впадем серцем в мур задур /Драч/.

У першій групі поетичних контекстів наявні метафоричні словосполучення із двох іменників; іменника і дієслова; іменника і прикметника: весна надії; мовчаннем говори; розкотистий день. Семантичні відношення між компонентами розкриваються у межах словосполучення. В метафоричних словосполученнях семантика дієслова часто вимагає для свого повного вираження еживання відповідних додаткових уточнень. Пор.: І тепла ніч впаде огсамити /Малішко/.

У названій групі словосполучень із метафоричним змістом семантичний і синтаксичний рівні відповідають один одному; ключовим словом виступає іменник, а алежми – дієслово. Окремі структури із метафоричним змістом виражаються неперехідними дієсловами. Пор.: Двигнула ніч. І страхом волохатим крєктала, рвалася земля /Драч/; І важко в моєму крає застєгнала бантура /Б.Олійник/. Наведені поетичні контексти будуться на асоціативних зв'язках, зближуються несподівані, далеко один від одного поняття.

Відношення між компонентами метафоричного словосполучення підлягають законам семантичної і синтаксичної сполучуваності, причому змінє своє значення тільки ключове слово.

До другого типу поетичних контекстів належать метафоричні словосполучення, де один або обидва компоненти семантичного ядра збагачуються за рахунок нових слів того ж семантичного плану. Найчастіше уточнюється семантика дієслівного компонента, у результаті чого створюється цілісний мовний образ. Пор.: І про наєність нашої судьби зоря зорі заглядувала в очі /Вінграновський/; Ніч засипає на мої руці /Драч/. Словосполучення ніч засипає побудоване на традиційних поетичних асоціаціях. Воно стає семантичним ядром ускладненого поетичного контексту завдяки поверненню дієслову його внутрішньої форми. Пор.: Ніч засипає і уточнення – на мої руці.

Формування ускладненого семантичного ядра поетичного контексту відбувається завдяки означальній функції прислівників, іменникових компонентів в адвербіальній функції, які семантично залежать від ключового слова і синтаксично від дієслова. Пор.:

Умицало сонце... важко... червоно /Б.Сліпий/; Дзвять хочу свобод /Руденко/.

Серед ускладнених поетичних контекстів назвакого типу виділяємо структури з детермінантами, напр.: На березі чмоу безаймана свічка Чекає вогню /Драч/; У березів пострігали вуста /Костенко/. Синтаксичні конструкції із детермінантами різняться багатоплановими індивідуально-авторськими асоціаціями, що сприяє розбудові стилістичної системи й оновленню традиційних метафор.

Характерні для сучасної поезії складні поетичні контексти. Вони формуються у тих випадках, коли від якого-небудь із компонентів семантичного ядра випливають нові відношення, що побудовані на інших асоціаціях, на відміну від тих, які створювались до цього. Складні поетичні контексти ділять одне семантичне ядро на два і більше, створюючи при цьому нові метафоричні структури. Семантичне ускладнення відбувається в кількох логічних напрямках. Напр у поетичному контексті: Тут дозріває теща нескошена /Драч/ вищлюнюються два семантичних ядра - дозріває теща і теща нескошена, що формуються навколо ключового слова теща, викликаючи його подвійну метафоризацію.

Поетичні контексти з метафоризованими словами надзвичайно рухливі. Характеристика, покладена в основу метафори, по-різному виявляє себе в різні періоди розвитку літературної мови, охоплюючи своєю дією нові поняття. Це пояснюється тим, що семантика поетичної мови розвивається значно швидше, ніж семантика загальної мови, випереджає її, хоча їхній розвиток взаємозв'язаний і взаємачальними все-таки є процеси в загальноповживаній мові.

Лексико-фразеологічне оточення слів, уживаних у номінативному значенні, характеризується великою усталеністю. Натомість "слова в художньому творі становлять в сукупності складне значеннєве плетиво, вишиковуючись у синонімічні ряди, протиставляючись одне одному за певною семантичною ознакою, виступаючи у складі фразеологізмів, уживаючись у прямому і в переносному значеннях і т.д. Розбираючи окремі нитки такого мережива, можна переконатись, що вони тягнуться від одного вузлика до другого практично нескінченно"¹.

¹ Русанівський В.М. Семантична глибина слова. // Мовознавство. - 1991. - №2. - С.3.

§ I. "Традиційно-поетичні та індивідуально-авторські поетичні метафори". Спільність ряду термінів стилістики і семасіології, з одного боку, підкреслює генетичну близькість процесів семантичного словотворення і процесів образного еживання слова у поетичній мові, але, з другого боку, ніwelює специфіку двох абсолютно неподібних явищ. Зважаючи на таку відмінність, лінгвісти послугоують-ся термінами традиційно-поетичні та індивідуально-авторські метафори. У реферованому дослідженні ці явища розглядаються як близькі на тій основі, що їм властива образність. Але характер цієї образності різнити. При семантичному словотворенні образність не мета, а засіб, за допомогою якого створюється нове, номінативно-похідне значення слова. Образність виявляється результатом пошуків внутрішньої форми для створення мовного засобу вираження нового поняття. Така образність швидко втрачається, нейтралізується, коли одне із слів стає засобом номінації, набуває нової предметної співвіднесеності. Нова предметна співвіднесеність із новим поняттям, інші умови еживання приводить до втрати образності і до появи нового значення. О.О.Потебня зауважує, що образ, який виступає внутрішньою формою номінації, може навіть бути перешкодою при усталенні нового значення¹.

За своїми структурно-семантичними властивостями метафоричні словосполучення діляться на усталені та індивідуально-авторські метафоричні словосполучення. Перші розглядаються як одна із основних частин поетичної фразеології. Серед усталених метафоричних словосполучень виділяються словосполучення з усталеними обома компонентами. Вони мають давню традицію еживання в поетичній мові, зустрічаються у різних епохах розвитку літературної мови в різних індивідуальних стилях, повторюються в одному індивідуальному стилі.

Єдиним надійним критерієм для висновку про усталеність того

¹ Потебня А.А. Из записок по теории словесности. - Харьков, 1936. - С.19-20.

чи іншого словосполучення з обстеження поетичних текстів.

У поетичній мові другої половини ХХ століття досять поширені, як і в попередні епохи, усталені метафоричні словосполучення із словами вогонь, світло, свічка, суд, тінь, набо, мова, хмара, сум, гора, смуток тощо. Серед цих словосполучень окреслюється порівняно невелика кількість словосполучень з усталеними об'єктами компонентами типу вогонь кохання /більше 90 випадків уживання, серед них по декілька разів у Д.Павличка, Г.Чубач, М.Вінграновського, С.Ісвенко, Л.Костенко, І.Драча та ін./¹, вогонь поезії, вогонь надії, вогонь життя, вогонь сарни, вогонь душі /значно менше випадків уживання/. Метафоричні словосполучення з одним усталеним компонентом включають слова: вічність, досада, вігвал, мука, сором, захолоднені, дружба, істина, слово, доля, неволя, воля, правда, свобода і т.ін. Наприклад: Навіть в душах вогнь розігнали /І.Гнатюк/; Тримався долі /І.Гнатюк/; Крізь тьму неволі, тьму облуди Боги виходять в світ /Світличний/; Несу свободу в суд, за грати /Світличний/ та ін.

Кількість метафоричних словосполучень з одним усталеним компонентом значно перевищує кількість типів словосполучень з об'єктами усталеними компонентами. Таке співвідношення спостерігається у всіх основних групах традиційних поетичних метафор. Усталеність створюється словом-метафорою /символом/, що визначає семантичну спрямованість метафоричного розвитку.

Індивідуально-авторські метафоричні словосполучення відрізняються від традиційно-поетичних одноразовістю свого вживання і відповідно одиначністю зіставлення різних понять у їх складі, належності до певного індивідуального стилю, тоді як традиційні метафоричні словосполучення характеризують мову поезії в цілому. Можливість повторення індивідуально-авторських метафоричних словосполучень у стилях різних поетів не виключена, але практично трапляється рідко. Так само, як і в традиційних метафоричних словосполученнях, в індивідуально-авторських відбувається зміщення лексичних зв'язків слова і їх смислового співвідношення за образом уявленням. Пор.: Слова ковали в терпкій живиці, Слова назавжди йшли в заміс, Слова вливали тіло по віниці /Драч/. Індивідуально-

¹ Дані наводяться на основі картотеки метафоричних словосполучень, складеної за повним виданням або збірками віршів поетів.

авторські словосполучення - слова ковали, слова йшли і под. - передають образне уявлення, їхній зміст розкривається через тлумачення тексту.

Індивідуально-авторські словосполучення завжди сприймаються як новоутворення незалежно від часу свого виникнення. Метафоричні словосполучення з одним усталеним компонентом близькі до індивідуально-авторських. Останні виникають істо як синоніми усталених словосполучень в результаті пошуку нових образних засобів вираження замість старих, певною мірою стертих. Серед індивідуально-авторських метафоричних словосполучень розрізняємо словосполучення, для сприйняття яких необхідний мінімальний чи максимальний контекст, тобто контекстуально зумовлені метафоричні словосполучення.

Контекстуально зумовлені метафоричні словосполучення виступають як засіб максимальної індивідуалізації мовного вираження того чи іншого уявлення. Пор.: Коли вже осінь вигнула криво - земля гула од гніву і ридання /Драч/; І шлат осіннього туману в моїй тріпоче сивині /Воронько/.

Взаємодія між різними типами метафоричних словосполучень розглядається у плані взаємодії загального і часткового у мові поезії другої половини ХХ століття. Традиційні метафоричні словосполучення з обома усталеними компонентами належать до загального фонду мови української художньої літератури. Індивідуалізація проявляється тут у характері введення цих словосполучень у мовну тканину поетичного тексту. Сама структура залишається незмінною.

Індивідуально-авторські метафоричні словосполучення відзначаються суб'єктивністю вибору асоціацій, активізацією потенційних можливостей семантичного розвитку слова. Контекстуально зумовлені метафоричні словосполучення виявляють високий ступінь індивідуалізації поетичної мови, коли слова розкривають семантичну багатоплановість не в словосполученні, а в складі речення: Вітер запряжено в воза, і вітер той карої масті /Гуцало/; Вітер трає на віолончелі, Морозні пальці приклада до скла /Симоненко/.

Паралельно з метафоричним словосполученням у мові поезії розвиваються метафори-символи. Вони становлять вторинні утворення, співвідносячись із компонентом традиційних метафоричних словосполучень: вогонь, полум'я, жад, світло, буря, вітер, потік, хвиля, джерело і т.ін. Через дифузність значення сприйняття метафор-сим-

волів можливе тільки в широкому контексті. Так, залежно від контексту слово вог де може означати повняття "кохання, страсть, бажання свободи, творче піднесення, духовна діяльність, суспільна активність" і т.ін. У сполученні з абстрактними іменниками, в основному назвами почуттів, душевного стану, розумової діяльності, слово вогонь образно передає значення високої інтенсивності виявлення чого-небудь.

Для вивчення поетичної мови важливо висвітлити проблему взаємодії загального і часткового. В індивідуальній творчості маємо справу не лише з неповторними явищами, а з індивідуальним переломленням загальних об'єктивних закономірностей історико-літературного процесу. Це стосується й мови поезії. Тут також взаємодіють ресурси літературної та народної мови в сприйманні кожного поета і їх функції в окремому поетичному творі.

Ознаки, властиві мові поезії в цілому, відображають не тільки усталені метафоричні словосполучення /поетична фразеологія/, але й індивідуально-авторські метафори, які, хоч і ґрунтуються на індивідуальних асоціативних зв'язках, часто звернені до загальних особливостей поетичної мови. Тому як єдиний об'єкт вивчення виступають усталені та індивідуально-авторські метафоричні словосполучення.

Спільногов розвитку процесів метафоризації значно більше, ніж це видається при підході до метафори як до відображення індивідуального в мові поезії. Таку спільність встановлено на підставі аналізу певних предметно-тематичних груп лексики, виявлення загальних семантичних напрямів метафоризації, на підставі характерних оказіональних синонімічних зв'язків між індивідуально-авторськими та традиційними метафоричними словосполученнями. Дані поетичного словника створюють загальну картину, виявляють спільні тенденції семантичного розвитку слова і цілих груп слів в умовах їх образного, метафоричного вживання.

§ 2. "Власні назви у поетичному контексті": Об'єктивний опис процесів, що відбуваються в мові поезії, обов'язково передбачає включення в аналіз власних імен. Власні імена, пов'язані із життям народу, його культурними традиціями, відбивають у поетичних

текстах індивідуально-авторську картину світу. З одного боку, власні назви служать експресивним засобом для створення образів. Поет добирає імена відповідно до вимог контексту і форми твору, Звукова будова власних імен використовується як формально-поетичний засіб. Власні назви мають певне біографічне значення, відбиваючи коло зв'язків поета, його світогляд і естетичний смак. З другого боку, особливості функцій власних імен у поетичному творі зумовлені темою, змістом та жанром того чи іншого твору, а також відношенням назв до загального словника поета.

Загальноювні власні назви, насамперед, уживаються в прямому значенні. Літературні власні імена виступають у літературних творах /іноді тільки в літературних творах/ і належать до засобів, що реалізують мистецьку концепцію і конструкцію літературного твору чи творів, виявляють певні стилеві напрямки.

Аналіз використання імен у поетичних текстах другої половини ХХ століття є одним із завдань історії української літературної мови.

Звернення поетів до історичних назв зумовлене інтересом поетів до історії, певних періодів історії чи окремих подій та постатей. Для багатьох поетів історичне минуле народу - це джерело поетичного бачення світу. Окремі групи власних імен становлять історизми в широкому розумінні цього слова. Це, зокрема, імена історичних постатей, духовних провідників народу. Вживання географічних і топонімічних власних імен зумовлене метою конкретизації художнього образу.

Для багатьох поетів джерелом натхнення стали біблійні образи і відповідні імена. У поезії досліджуваного періоду досить відчутний вплив античної традиції і культури на використовуваних міфологічних власних назвах. Для відтворення соціально-побутового колориту вводяться особові назви, назви гір, пісень, танців тощо.

Словник власних назв у поезії досить об'ємний. У ньому виділяється три часових зрізи: 1/ актуальний синхронний зріз - доба, в яку живе поет; 2/ українська і європейська культура в історичний період; 3/ біблійна, антична, християнська, слов'янська міфологія і фольклор. Кожен із часових зрізів представлений топонімами й антропонімами. Серез останніх фіксуємо імена реальних

осіб - членів родини, друзів, учасників епізодичних зустрічей, ім'я самого поета.

Відзначаємо власні назви, що мають тривалу традицію вживання в українській поезії /напр.: Сократ, Арістотель, Дон-Кіхот/, інші назви виступають ознакою індивідуального стилю або визначають культурні орієнтири певної доби, пор. ім'я Ейнштейна в сучасній поезії. Наведені власні назви виконують здебільшого функції символів, що без пояснень і широкого контексту сприймаються читачами однаково, оскільки набули статусу крилатих слів в українській літературній мові.

Динаміка словника власних назв шістдесятників відображає й ту географію, що пов'язана з трагедією народу в тоталітарній державі: Ідуть із Воркути, із Коліми Вугільно-чорні, невмирумі люди /Гуденко/; На Коліми запахло чебрецем, і рудо-м'ятов, і кропивою /Стус/; На північ дивлячись, кашкет зніми: Полярне сяйво підіймає крила - Чи не з кісток страшної Коліми? /Гуденко/. Автори створюють оказіональні імена, семантично зумовлені загальними назвами, властивим, зокрема, й розмовному стилеві. Пор.: В Плаксія було три дочки і плаксіаних три сини. Старша звалася Нудота, Середульша - Вай-Вай. Третя донечка - Плакота. Всі сльозливі через край. А цареві три сини Так і звались - Плаксуні /Симоненко/.

У поетичному словнику сучасної української поезії власні назви виконують первинну і вторинну функції. Первинна функція має місце, коли власна назва співвідноситься з об'єктом, виступає йо з знаком у мові. Вторинна функція полягає в тому, що власна назва є засобом опису іншого об'єкта. У межах поетичного тексту спостерігається явище дифузії, коли власна назва як засіб позначення "свого" референта прямо співвідноситься іншою особою. Існує ієрархічна залежність: чим "глибший" часовий пласт власних назв, тим більше він пристосований для використання у вторинній функції. Тому міфологічний словник застосовується як засіб метаопису для "історичного" шару української і європейської культури, для структури авторського "хронотопу"; словник власних імен української і європейської культури - для опису синхронного для автора історичного шару, а синхронний для автора пласт актуальний у межах власного імені, По-

ряд із "лам"яття" власного імені, суттєва й інформація про відому особу чи місце, назване власним іменем. Назви осіб, відомих тільки авторові /вони входять у коло його побутового спілкування і мають "найменшу" пам'ять і найменший інтенціонал/, виконують переважно ідентифікуючу функцію і не використовуються як засіб характеристики.

Уживання власних назв у первинній функції демонструють наступні контексти: а/ в позиції суб'єкта дії, опису: В дальню Італію недугом гнана, Деся співала про рідні поляни, Луки Родіні Росисті, пахучі... /Забашта/; б/ у позиції об'єкта сприймання, переживання: Тут навіть хutorська Іта, що зранку сварку почала, Для мене мила й дорога - В яким добрі немає зла?... /Руденко/; в/ при передачі релятивних відношень, відношень належності, коли власна назва виступає у формі родового відмінка: А з неба летить мені місяць Соспри 3-понад шахтарських твоїх пірамід /Драч/; г/ у позиціях локалізаторів місця і системно закріплених для деяких топонімів часових локалізаторів: Умань! Добра ласкава Умань. Хмари в небі - мов сива шаль. Я люблю у Софіївці думать /Симоненко/; д/ у позиції звертання, ідентифікуючий характер якого дає змогу водночас із звертанням розгорнути характеристику особи-адресата: Здрастуй, Соснице, горда коліско зелена! Здрастуй, хато Довженкова, стріхо з соломи /Забашта/.

Виступаючи у первинній функції, власна назва розвиває два типи додаткових значень - асоціативне і символічне. Між ними немає різкого переходу, оскільки на семантику як засіб ідентифікації накладається асоціативне і символічне значення. В обох випадках переборюється семантична порожнеча власної назви: із знаку-помітки вона перетворюється в семантично насичений знак культури, значення якого, особливо асоціативне, ніколи не визначене повністю, воно звернене до читача, до його власних можливостей тлумачення. Такий знак справді задовольняє вимоги, що ставляться до поетичної номінації.

Поетичний стиль другої половини ХХ століття активно послуговується власними назвами незалежно від того, до якого часового ряду вони належать. Спостерігається бажання авторів перебороти розрив часу: тут часові пласти власних назв перемішені в позиції ліричного суб'єкта і однаково передають його внутрішній світ. Зокре-

ма в позиції порівняння простежується тенденція перебороти тимчасовий розрив, звести знаки античної, стародавньої культури в сучасне мислення, зокрема, й у буденну звичну свідомість.

Значні інтерес становить вживання власних назв у вторинній, характеристичній функції. Власні назви відтворюють локальний, часовий, культурно-історичний колорит епохи, наприклад, у контексті типу: Тут дихає медом над Россою трава... /Драч/ засвідчується пряма номінація, а в контексті "То встала Русь в кольчугі і шоломі, Щоб їй стихія покорилась дика, І вів її у далі невідомі Сян Перуна Олег-владика /Симоненко/ назва Перун уживається в переносному значенні.

Значну групу становлять власні імена, що стали символами, виражаючи характеристичні моральні ознаки їх перших носіїв. Такі назви вживаються для вираження як позитивних, так і негативних моральних ознак героїв, однак переважають номінації з негативним емоційним зарядом типу Нерон, Ірод, Каїн, Іуда та інші. Пор.: Де у пекельному диму його на хрест пошлють Іуди /Руденко/.

Друга половина ХХ ст. позначена осмисленням образу Ісуса Христа в поетичних контекстах. Характерно, що мова поезії засвідчує синонімічний ряд типу: Що Божий Син таки іде на страту /Костенко/; У цьому світі сенс лише один: Побачити Творця духовним оком /Руденко/; Маємо власну домівку – Отже, Всевишній з нами...; Бо так воно у Господа ведеться... /Костенко/.

Найважливіша стилістична функція власних назв – це художня алегорія. Спостерігається активне вживання з цієї метою біблійних, античних власних імен. Ім'я Іуди, наприклад, характеризує лукаву людину, зрадника: Як розгадати, де ота рука Бере для себе Каїнову силу, щоб підписом чи кнопкою дзвінка Народи цілі кидати в могилу? /Руденко/; згадайте: Ісус від Іуди Мав останній цілунок в житті /Симоненко/. Образ Нерона використовується як символ деспотії і тиранії: Нерон для слави може підпалити Священний Рим, колиску власних мрій /Забашта/.

У багатьох випадках біблійні мотиви використовуються як засіб іронії чи гострої сатири. Напр.: А хлопці стали по два боки, Руками вперлися в боки І заступили світ жорстокий Ще од Матфея і Луки /Драч/.

Окрему групу власних назв у поетичній мові становлять гео-

графічні назви. Основна функція цих назв – локальна характеристика, пов'язана з певною історичною подією /функція історизму/ або функція національної історії. Пор.: Берестечко, Сибір, Колима, Жовті Воли, Роса, Чернача гора та ін.

Національний український колорит створюється в поетичній мові завдяки вживанню характерних власних імен, зокрема жіночих /Катерина, Марія, Оксана/, за якими стоїть традиція народної творчості, Шевченкова традиція.

Контекстуальний аналіз власних імен підтверджує сформульоване в дослідженні положення про їх поліфункціональність у сучасній поетичній мові.

§ 3. Семантична характеристика кольору в поетичному словнику.
Поезія діє на почуття й емоції людини, використовуючи при цьому різноманітні засоби, серед яких важливе місце займає світло й колір, як два показники однієї ознаки. Колір характеризує останню щодо якості, світло – щодо кількості. Колір виступає функцією світла. Аналіз кольористичних номінацій у мові поезії засвідчує, що в поетичній мові другої половини ХХ століття 82% становлять базові кольори: червоний, жовтий, зелений, голубий, синій, білий, сірий, чорний.

Переносні значення кольористичних образів будуються в основному на ґрунті народної символіки, що поглиблюється і конкретизується відповідно до індивідуального поетичного бачення автора.

У дослідженні розглянуто дві структурно-понятійні групи: 1/ спеціально-кольористична лексика; 2/ контекстуально-кольористична лексика.

У семантичній класифікації назв кольорів поетичного словника окреме місце займає група таких своєрідних назв, як світлий, ясний, блискучий, осяяний, темний, сутемний, тьмянний, матовий, смуглявий, засмаглий, засмалений, брудний, а також група назв строкатих кольорів: строкатий, плямистий, рябий, ялукатий, картатий, цятатий, грачаний, семенястий, перистий, возулястий, сорокуватий та ін.: Ці "строкаті" назви, – на думку А.П.Критенка, – відносяться до категорії кольору на тій підставі, що й назви білий, чорний

і сірий, мішанину яких вони виражають¹.

Значну частину поетичного словника становить група назв неозначеного кольору: барвистий, різнобарвний, непезний, а також безбарвний. І назвами кольору межує й семантика таких слів, як холодний, теплій, гарячий, глухий, приглушений, різкий, крикливий, свіжий, пашний, сововитий, живий, сухий, легкий, важкий, низкий, веселий, похмурий, моторошний, що виражають кольорові відтінки предметів щодо їх дії на психіку людини. Трапляються в поетичному словнику фізичні терміни інфрачервоний, ультрафіолетовий, ультрамариновий. Категоріальні, загальні назви також належать до лексичної групи кольору: коліц, барва, масть /у тварин, у картах/. Пор.: Камінний мур, де квітка процвітає в три скрипки барв, три скрипки божевіль /Стус/; Соком вишні над нами забарвлена синє /Руденко/.

Кольористичний образ створюється засобами основних частин мови з конкретним предметним значенням: прикметниками, дієсловами, іменниками, прислівниками і словами категорії стану. Різні частини мови і різні структурно-понятійні групи слів залежно від своїх властивостей беруть неоднакову участь і в побудові художнього кольористичного образу.

До найчисленнішої групи кольористичних назв належать прикметники з такими підгрупами назв: а/ гарячого спектру: червоний, червоносокий, червоногрибий; рожевий, багряний, багровий; рум'яний; крававий; малиновий, вишневий; маковий цвіт; вогнений, полу-м'яний; коричневий, карий, русявий, засмаглий; жовтий, жовтокрилий; золотий, златий, золототнаний; ягідний, лимонний, вівсяний, гречаний, пшеничний, солом'яний, медовий, восковий; б/ холодного спектру: зелений, зеленасти, зеле косий, синій, голубий, бузковий, сизо-фіалковий, небесно-блакитний, небесно-синій; в/ ахроматичних: білий, білявий, білосніжний, сніговий, сивий, сріблястий, яблуневи, ромашковий, лебединий, сніжний, сірий, сіренький, сизий, сине; чорний, чорнявий, чорнокосий; г/ назв кольорової ознаки: кольоровий, розмальований; д/ непевної кольорової якості: брудний, немитий, вицвілий; е/ світла: світлий, світло-

¹ Крищенко А.П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. // Славістичний збірник. - К., 1963. - С.98.

окий, ясний, ясноокий, яскравий, чистий, прозорий, блискучий, осяйний та інші.

Розглянуто додаткові відтінки значень кольористичних прикметників, що виявляються синонімами до основних кольорів. Встановлено, що вони мотивуються: а/ назвами дерев, трав, плодів, речовин і т.ін.: березовий, липовий, хвойний, трав'яний, луговий, вишневий, буряковий, солом'яний, яблукакий; б/ назвами небесних світил: сонячний, місячний, зоряний та інші; в/ назвами явищ природи: дошовий, сніговий, росистий; г/ назвами тварин, птахів і комах: голубиний, вороний, лебединий; д/ часовими поняттями: осінній, вечірній, нічний, ранішній; е/ прикметниковим назвами, що виражають результативність чи процесуальну дію: сухий, високий, стиглий, спілий, гнилий, шерошений, кип'ячений, сирий, мокрий, голий. Виділено групу прикметників, мотивованих іменними номінаціями. Вони передають постійну ознаку кольору, властивого предметіві. Для поетичної мови характерне складання кольористичних основ: водяно-зелений /Тичина/; сізо-фіалковий /Тичина/, а також означення з "психологічним" компонентом типу: сильно-похмурий день /Забашта/. Здебільшого вони оказіональні.

Проаналізовано також дієслівні форми із семантикою кольору. Наприклад: сірай - сіраїти, половий - половіти /жито половіє/. На характер прояву кольору, не називавши його конкретно, вказують: а/ дієслова "світіння": променіти, мерехтіти та ін.; б/ дієслова, які передають кольорову якість як процес або результат дії: зріти, позріти, вицвітати /вицвіло небо/, в'янути та ін.; в/ дієслова, що передають колір через предметне значення кореня: пиміть, туманять, пиняться; г/ дієслова "горіння" /значення кольору зберігається у їхній семантиці/: горіти, відгоріти, догоріти, загорятися, запалувати, тліти, спопеляти, погаснути, потухати; д/ дієслова "лиття" /кольорове значення далі не проявляється, вказується лише спосіб вияву ознаки/: литися, проливати, кропити, струмитися, тонуті; е/ дієслова "сіяння": осипати, сипатися, посіяти; є/ дієслова "рухливості"- "нерухливості": танцювати, роздиватися, зустрічатися, закипіти; ж/ дієслова, що виражають звукові поняття: сміятися, реготати, кричати, звати та ін.; з/ "психологічні" дієслова - усміхнутося, плакати та ін. Перелічені групи слів із кольористичною семантикою виступають у текстах метафорами. Відзначено

стильову ознаку поетичної мови - функціонування іменникових назв із семантикою кольору. Кольоровість, виражена іменником, сама оприймається як предмет і при потребі може стояти поряд з назвами інших предметів, наприклад: Набором кольорових ліسنючих крейдок вперто креслить він /маляр/ Зигзаги жмар, бруннатних і ділєсних, Блакить озер, тонких світань кармін /Бажан/.

Прислівники та слова категорії стану, характеризуючи в поетичному словнику дію чи стан щодо їхньої ознаки, представлені в поезії такими кольористичними основами: зелено, сріблясто, туманно, світло, ясно, яскраво, прозора, чисто.

Понятійна група кольору /світла/ у поетичному словнику послідуваного періоду становить рухливий пласт лексики, здатний до семантичних і стилістичних зрушень у поетичних контекстах. Новизна у вживанні кольористичних прикметників відштовхується від традиційних засобів їх використання. Повторюючись у творчості поетів різних часів і напрямків, художні засоби, побудовані на кольористичній семантиці, не втратили своєї поетичності.

§ 4. "Термін у поетичному словнику". Мова поезії другої половини ХХ століття постійно збагачується, оновлюється, вбирає в себе ознаки нової доби. Термінологія різних галузей науки й техніки, а також загальнонаукова термінологія використовується як у прямому, так і в переносному значенні. У зв'язку з розширенням тематики художніх творів і дедалі більшою публіцистичністю терміни потрапляють у розгорнені поетичні образи, метафори, стають джерелом поетичної експресії, особливо в тих випадках, коли відбувається зіткнення високого книжного стилю із розмовно-зниженою побутовою лексикою, з фольклорними елементами. Слова і словосполучення типу транзистор, телевізор, нейтрон, протон, атом, кібернетика, автоматика, програмування, планета, космос, орбіта, пам'ять, істина, ракетодром, палари, код, комп'ютерний, дінза і поп. у сучасній мові позначені стилістичним відтінком книжності. Відносна кількість термінів, особливе вузькоспеціальних, незначна навіть у творах тих поетів, які тяжіють до використання термінологічних лексем. Але завдяки явищу стилістичної градації навіть один вдало використаний термін може нацяти цілому поетичному творові відчутного колориту сучасної епохи¹. Терміни стають джерелом художньої образно-

¹Арнольд И.В. *Стилистика современного английского языка.* - Л., 1973. - С.36.

сті, конкретизації, вони, не втрачаючи ознаки книжного походження, набувають високопоетичного звучання. "В сучасній художній літературі шар спеціальних виразів і форм /поетизмів/ як реліктів попередньої історії поезії... невеликий і продовжує скорочуватися"¹. У мові української поезії другої половини ХХ століття відбувається процес скорочення традиційної поетичної лексики, а натомість з'являються крилаті публіцистичні вислови, метафори, різного роду терміни.

Широкє вживання термінологічної лексики відзначено в усіх жанрах сучасної поезії - від філософської і громадянської до інтимної лірики. Це зближує мову поезії з мовою публіцистики, веде до дальшої демократизації літератури і культури взагалі². Пор.: Фотон і пишна паска великодня; Од вітряків по голиску ракет /Драч/. Поетизація виробничих процесів орієнтована на художню місткість книжно-поетичних і навіть застарілих слів. Пор.: І ах! бог, поглянувши у небо, - Оце б дощу, - промовив сам до себе /Б.Слійник/.

Одна з характерних ознак сучасної поезії є поєднання в тексті науково-технічної лексики - атом, космонавт, радар, аналіз, ракет, синтез, мегатонн, виток і т.ін. із розмовною хлібороби, мати, дитинство: Зрівнялися хлібороби й космонавти /Соалчий/; І в дні ракет я все співала так, Як научила ме в дитинстві мати /Забашта/. Як стилістичний прийом кваліфікується в дослідженні нанизування термінологічних назв і отворення градаційного ряду типу: аналіз, синтез, колби і реторти, алгебра, скерцо, модерато, фюте - Немає тасмиць під зодіаком: вона покрита особливим лаком! /Костенко/.

Відзначено, що філософська лірика багата на книжні слова і вирази, пов'язані з церковною традицією, з певними літературними ремінісценціями, що докорінно переосмислюються на тлі назв сучасних науково-технічних реалій. Пор.: На Голгофу я співу в заклятті: Дакль зпідення - я ж твого слова пастир; порох тлінний; день

¹ Виноградов В.В. Поэтика и ее отношение к лингвистике и теории литературы. - Вопросы языкознания, 1962. - № 5. - С.5.

² Пилинський М.М., Пустовіт Л.О. Вплив мови масової інформації на сучасну українську поезію / Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови. - К., 1990. - С.148.

у скверні; десять літ пречистих; суєти потік /Драч/. Спостереження над стилістичними функціями термінологічної лексики в поетичній мові підтверджують той факт, що терміни з"являються в різних за жанром і настроєм творах, що вони здатні створювати колорит високого патетичного, ліричного, інтимного або трагічного звучання вірша. Активний процес олюднення космічної тематики засвідчують ліричні рядки: Апарат космічний загукоче, проти смагачовий кортеж... - Добре, я коли-н.буль заскочу. Ти в якій галактиці живеш? /Костенко/. Пор.: "Поняття, пов"язані з освоєнням космосу, не обов"язково з"являються тільки в творах, присвячених космічній тематичі. Вони потрапляють, разом з іншою термінологічною лексикою, в розгорнені поетичні образи, метафори, стають джерелом поетичної експресії, особливо в тих випадках, коли відбувається зіткнення високого книжного слова із розмовно-зниженою лексикою"¹.

Відомий античного походження фразеологізм "дамоклів меч" трансформується в сучасному розмовному контексті, у вираженню експресією термінів, пор.: Шоранку встаю під прицілом, Під дамокловими метатоннами! /Драч/.

Активізація термінологічних назв в поетичних текстах - ознака образності другої половини ХХ століття. Метафоризуючись, терміни виступають як засіб створення абсолютно нових образних номінацій, а разом з тим вони своєрідно впливають на внутрішню структуру поетичних засобів. У дослідженні підкреслено, що механізм створення образності через введення терміна полягає не обов"язково у виявленні оригінальних метафор, епітетів тощо, а в поєднанні різностильової лексики в цілісному поетичному контексті.

---

¹ Ермоленко С.Я. Нейтральний фон у стилях мови й мовлення // Мова і час. - К., 1977. - С.75.

III. СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КЛЮКОВИХ СЛІВ

Семантика метафоричних словосполучень розкривається у відповідному поетичному контексті. Останній формується навколо ключового слова – лексеми, яка характеризується високою частотою вживання в поетичній мові і розгалуженими семантико-граматичними зв'язками з іншими словами. Мінімальний поетичний контекст забезпечує розкриття семантики ключового слова, віднесеність метафоричного словосполучення до зображення світу внутрішнього стану людини чи навколишньої природи. Ключові слова репрезентують український поетичний словник другої половини ХХ століття.

У роботі розглядаються: а/ ключові слова, що пов'язані з явищами природи; б/ ключові слова, що відображають внутрішній стан людини.

Аналіз ключових слів здійснюється в аспектах: а/ вхождення ключових слів у мовно-культурну свідомість певного сучасника; б/ виявлення найхарактерніших епітетів-прикметників до номінацій стихійних явищ; в/ метафоричне словосполучення генитивного характеру; г/ ключові слова у функції компонентів порівняння; д/ паронімічні атрактанти; е/ витворення символіки, метафоричних перифраз та інші семантичні перетворення.

Слово вітер – одна з ключових семантичних одиниць мінімальних поетичних контекстів у сучасній поезії. Безпосереднім об'єктом спостереження є лексично-граматичні зв'язки слова вітер з іншими словами в поетичних контекстах. Оказіональна сполучуваність мовних одиниць, відповідні семантичні ускладнення мовних номінацій зумовлюють появу індивідуально-авторських поетичних контекстів.

У поетичній мові традиційними є структури-звертання до стихії вітру, серед них, зокрема, ремінісценції типу: О вітре, вітрю /Б.Сліпник/ із "Слова о полку Ігоревім", а також контексти типу: Вітре із України! Дай мені, принеси мені Прозвук живого слова /Світличний/; Вітре, вітре, дми на ватру, Постав мені, вітре, варту, Щоб моя бурханна ватра Лиме сонця була варту /Драч/. Вітер! Ти "Марсельєзу" носиш на крилах! Више! /Повенко/.

Семантичне уособлення передається в словосполученні, що функціонує як заголовок типу "Обличчя вітру". Відносно нова форма

вираження уособлення /особливий тип словотворення/ - широко використовувані в поезії сполуки з іменником вітер та прикладкою, наприклад: вітер-братчик /Чубач/; вітер-злодій /Лубківський/; вітер-непосида /Забашта/; вітер-весновий /Павличко/.

Грамматична структура мінімальних поетичних контекстів із словом вітер представлена такими формами: 1/ субстантивні словосполучення із залежним іменником: паруси вітрів /Лубківський/; 2/ субстантивні словосполучення з прикметником у ролі залежного слова: вітер голубий, тривожний вітер /Вінграновський/; Бездомний вітер /Стус/; 3/ дієсл. чні словосполучення: Говорить з вітром /Чубач/; 4/ предикативні сполуки: вітер левенів, вітер шептав, вітер співав /Павличко/.

Визначені в поетичних текстах мінімальні контексти перевірялися щодо їх узвичаєності в мові, тобто наявності певних словосполучень у словниках /СУМі, Словнику синонімів української мови/. Серед неаяфіксованих словниками /це дає підставу вважати їх індивідуальними/ словосполучення: вітер часу, вітер зорі, вітер розлуки, вітер слави, вітер вогню, вітру стогін /Нехода/; голос вітрів, пробудження вітру, шептання вітру, ворота вітру /Тончаренко/.

Епітети-прикметники до ключового слова вітер диференціюються за семантикою: а/ епітети-прикметники з локальним значенням, з характеристикю напрямку вітру: А льди ідуть по барханах, болотах і трасах, Крізь хамі тропічні на лева байкальських вітрів /Б.Олійник/; б/ епітети-прикметники, що дають часову характеристику вітрові: ранковий вітер /Драч/. З часом як явищем суспільно-соціальних змін пов'язана семантика прикметникових та іменникових означень до слова вітер, пор. атомний вітер /Б.Олійник/; в/ епітети-прикметники, що позначають фізичні характеристики вітру: за ступенем інтенсивності - ожервільний вітер /Драч/, за характеристикю, що викликає фізичне відчуття - Соломкий вітер віє із Дніпра /Павличко/; Гарячий вітер, вітер червоний корони й трони змітає /Ювенко/; г/ прикметники на позначення кольору: Сірий вітер заміта мої сліди /Б.Олійник/; і обрій спалений зника за сизими вітрами /Пахльовська/; Руський вітер хнів /Павличко/; д/ прикметники, що означають емоційні характеристики вітру: Смертельний вітер /Драч/; е/прикметники,

що позначають індивідуально-авторські образні характеристики вітру: Відьготний вітер горне сторінки /Стус/.

Здебільшого авторська емоційна оцінка вітру, виражена прикметниковою ознакою, є позитивною.

Значна кількість мінімальних поетичних контекстів побудована на сполучуваності ключового слова вітер з динамічною ознакою - дієсловом, пор.: Де вслід твоїм мертвим ляш вітер молився /Пахльовська/; А вітер плаче, плаче і стирає - стирає стронції з наших образів. А світ грамить /Пахльовська/; Той вітер кидав у душу Астрал і ялчу кроливу /Драч/.

Спостереження над дієсловами, що сполучаються із словом вітер у поетичних текстах, дозволило виділити такі групи:

а/ дієслова, що передають авторську характеристику вітру за ступенем інтенсивності: Там вітер видуває душу з тіл, ламає дерев і хлупить трави, і творює багатолику порошечку, що розквітом знеси-лена украй /Стус/;

б/ дієслова звучання типу голосить, співає, вис, дзвенить: Вітер вис - скавучить /Драч/; Хай мною видумовують вітри, могили ту-жати, і Дніпро далеший в низькі баси вселяє клопіт свій /Стус/;

в/ дієслова, що означають активну дію і пересування у просторі /подоше, ріже, бріє, скаче, бредє, покотився, шкандибає та ін./: Чотири вітри полошуть душу /Стус/.

Слово вітер сполучається з іменниками, які: а/ називають поняття, що пов'язані із видаванням звуків живими істотами /голос, пісня, звук, звучання, шипіння та ін./; б/ передають фізичні або психічні стани, пов'язані з вітром: вітер божевільний /Павличко/, безпритуль-ний вітер /Кашук/; в/ іменники, асоціативно пов'язані з уявленням про живі істоти: рука вітру /Дубківський/, гриза вітру /Б.Слійник/, душа вітру /Руденко/.

Різні граматичні конструкції використовують поети для створення звукових образів, пов'язаних з вітром /пор. предикативну сполучуваність вітер дзвенів і субстантивне словосполучення стогін вітру/.

Зіставлення словосполучень на позначення дії вітру, характери-стики вітру, що наявні в загальномовних словниках і в аналізованих мінімальних поетичних контекстах, виявляє таку тенденцію поетичної мови, як використання загальномовних ознак поняття вітер для ство-

рення індивідуально-авторських мовних образів. Так, у СУМі характеристика вітру п дається за силою – середній, сильний; поривчастий, шквальний. Та сама тематична спрямованість характерна для дієслів і прикметників, зафіксованих у сполученнях зі словом вітер у Синонімічному словнику. Поети активно використовувать зазначені семантичні характеристики вітру, але вибудовувать у нових поетичних контекстах індивідуальні образи вітру. При цьому переважає уявлення про вітер як про динамічну, вільну стихію, сприймання його як стихії руху, розвитку, боротьби.

Компонентом багатьох метафоричних контекстів виступає ключове слово душа. Навколо нього формується словосполучення, що побудовані на однотипних смислових зв'язках. Це, зокрема, традиційна поетична метафора струни душі /пор. струни серця/. Слово струни в такому значенні властиве стилеві І. Франка, Лесі Українки, Б. Самійленка, О. Олеся. Типове воно й для поетичної практики ХХ століття.

Пор.: Я зник давно на струнах серця грати /Сосюра/; Бринить, немов струна, в моїй душі чекання /Павличко/. В основі тропу лежить смисловий зв'язок – зіставлення душі з музичним інструментом.

Використовуючи загальномовні словосполучення душа радіє, серце співає, поети для їх семантичного посилення в контексті добирають нові ознаки. Пор.: Душа – семиструнна ліра /Костенко/; Моя душа! Сумна зірда /Чубач/.

Помітне місце в поетичній мові займають образи, що асоціативно мають зв'язок душа-пташка. Всі етапи розвитку цього зіставлення детіти душею – крила душі – душа-пташка знаходимо ще в поезії ХІХ ст. Пор.: І серце жаданням кипучим заб'ється. Душа, мов ти пташка із клітки, геть рветься, І сум, і ридання її наповня /Самійленко/. У сучасній поезії ця поетична універсалія розширює коло своїх значень. Пор.: Душа грузинки лебедем пливе /Ловенко/; Моя ж душа – важка, як птаха в зливу... /Ловенко/; В душі залишились невольнімі птиці /Осадчий/.

Уподібнює зся душа квітам, маючи й роцове вираження типу: квіти душі /Чубач/, а також видове: душі глибинної троянда /Бровченко/; Цвіте у жилах кров, немов калина, І грониться калиною душа /Луцало/. До цих зіставлень приликають тропи: Душа, немаче дерево безлисте, стоїть в полях /Павличко/.

Крім того, душа порівнюється з джерелом, морем, річкою, саєром, вітром, бурек, папороттю, глибиною, небом, сонцем, вогнем, віччю і т.ін. Душа улодібноється людині: душа-рабля /Забайта/.

Серед поетичних образів, що формуються навколо поняття душа, переважають ті, що спираються на динамічну, дієслівну ознаку і відзначаються нетрадиційністю асоціативних зв'язків, характерних для індивідуально-авторського стилю. Пор.: Душа сиділа свій тяжкий екзаман /Костенко/; Приніс чоловік додому своє потовчену душу /Костенко/; На камінь скапідла солдатська душа /Первомайський/; Я душу застібну /Драч/; Є такі, що тихо жити вміють... В двадцять років душі їх сивіють /Симоненко/.

Виразною індивідуальністю позначені метафори, які можна розглядати в одному синонімічному ряду з метафорами душа радіє, серце співає і под.: Співа моя душа прозора і крилата /Сосюра/; А щастя даль синіє солов'їна, і дандиші пвітуть в моїй душі /Сосюра/. Ще весна мого серця, Весна мого карого зору /Малишко/. Виділені словосполучення співа душа, дандиші пвітуть в моїй душі, весна мого серця виступають синонімами до загальноомовних радіє, відчуває радіє, щастя.

Найчастіше поняття душа, серце поєднуються з іменниками, дієсловами відповідного семантичного плану - сонце, море, квіти, весна, співати, пвісти у таких метафоричних словосполученнях, зміст яких передається поняттям "радіє". Традиційною поетичною ознакою у сполученні з іменником душа стали слова прозора душа, душа прозориться, напр.: Моя душа прозориться до неб, любіві оайвом повниться вона, як сонцем плід у пору дозрівання /Павличко/.

До традиційних поетичних метафор належать словосполучення на означення сильних почуттів: серце капить, клекоче. Наприклад: Бо серце клекоче, несе його справу в зелені квартали /Малишко/.

Для характеристики внутрішнього стану людини /переживання, хвилювання, радості, щастя/ типовими є поетичні словосполучення з метафоричним змістом: душі пориві, душа тривожна, душа бентежна, стривожена душа, душа здригається, душа тремтить, душа тріпоче, душа ридає, клекіт душі, крик душі. Пор.: А крізь вікно ліхтарик блима - моя стара душа тремтить /Павличко/; Бентежно душі притишена душа /Малишко/.

Розвиток поетичного словника відбувається за рахунок збільшен-

ня словесних засобів позначення одного предмету чи поняття в різних ситуаціях. Йдеться про поетичні універсальні образи. Оскільки вони стосуються тих самих тематичних сфер, то ті самі реалії є центром притягання різних образних відповідників. Тобто при одному опорному слові й відповідному предметі зображення виникають пучки образів.

IV. ГРАМАТИЧНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО СЛОВСПОЛУЧЕННЯ

Грамагичну специфіку різних типів поетичних словосполучень треба шукати у виборі граматичних конструкцій, у складі яких реалізується та чи інша семантична модель. Цей вибір і становить граматичну сутність метафоричних словосполучень. Вона визначається тим, що один компонент завжди виступає у ролі образної характеристики іншого.

Основною структурно-граматичною ознакою метафоричних словосполучень виступає вибірковість граматичних конструкцій. Граматична структура цих словосполучень багато в чому залежить від особливостей їх лексичного наповнення. Генітивні словосполучення у цьому відношенні універсальні і у їх складі реалізуються більшість метафоричних моделей. Пор.: Трагічний образ часу /Ловенко/; Блакить мовчазна /Первомайський/; Весна думок моїх і снів несамотих /Первомайський/; Схилився в задумі там геній козак З жорстокого віку /Вінграновський/.

Генітивні словосполучення умовно діляться на дві категорії: одні з них становлять предмети і явища, а інші виконують оцінну функцію. До першої категорії належать метафори, що характеризують явища природи, зображають характерні риси людей і т.ін. Ці метафори безпосередньо відображають дійсність і бувають на перших враженнях, на безпосередньому, чуттєвому сприйнятті явищ і їх зіставленні. До другої категорії належать метафори з елементами розсудливості, оцінки тих чи інших явищ, що відображають духовний світ людини, її почуття, емоції. В них найчастіше проявляється індивідуальне сприйняття поета.

Способи метафоризації прикметникових ознак дуже різноманітні, але їх можна розглядати у двох аспектах: перший, коли предмет або явища виділяються невластиво їм ознакою, другий, коли певну якість відносять до сфери іншого виду відчуттів. В обох випадках відбувається свого роду порушення традиційних або усталених ознак, які побудовані у загальнономовному відображенні дійсності.

Коли йдеться про віднесення певної якості до сфери іншого виду відчуття, наприклад, про можливість сприймання кольору через зруки або навіяки, то такий спосіб перенесення характерний, в основному, для якісних прикметників. Порушення традиційного семантичного зв'язку між прикметником та іменником відбувається здебільшого з участю відносних прикметників.

Між обома способами метафоризації прикметникових ознак нема і не може бути чіткої межі, бо ці ознаки часто зближуються. Вживаний у переносному значенні прикметник відривається від свого означуваного предмета і поєднується з іншим, стає його ознакою. Внаслідок цього відбувається перехід відносних прикметників у якісні. Сфера семантики відносних прикметників відбиває дальший процес абстрагування прикметникових ознак, їх активну метафоризацію.

За семантикою, точніше, за різновидами відображуваних відчуттів прикметники як метафоризуючі компоненти словосполучень поділяються на тематичні групи, відповідно до передачі ними зорових, слухових, нюхових, смакових, дотикових, втім числі температурних, больових та ін. відчуттів. У контексті їхня метафорична семантика доповнюється динамічними ознаками. Яке терпке життя всепроминуше /Драч/; Йде Україна, дівчина весела, до ніг їй шовком простелився степ, а на плечі коромисло-веселка, а на плечі коромисло цвіте /Гуцало/. Слова з різних тематичних груп можуть взаємодіяти між собою у процесі перенесення якостей і ознак. Так, наприклад, дотикові відчуття часто пов'язуються із зоровими, смаковими, нюховими і под. У процесі пізнання дійсності метафоризуючі прикметники розкривають свої несподівані семантичні зв'язки з означуваними предметами, явищами. Серед прикметників зорової сфери виділяються ті, що означають колір. До них належать, насамперед, якісні прикметники на означення простих кольорів, які в поезії часто набувають символічного змісту.

Традиційно в поетичній мові поширена антропоморфна метафора чи уособлення, виражена в семантично різноманітних дієсловах та дієслівних словосполученнях. Пор.: Гудувались мляві звуки у сузір'я слів /Симоненко/; Хай світ збожеволів, та розум ясний /Стус/; Були в неї /природі/ крила, що в небо кликали лопей /Гуденко/; Душа вже долить руки /Драч/; Через душі, мов через вокзали, гудкотять состави почуттів /Симоненко/. Дієслівна метафора в подібних поетичних контекстах поширена іменною. Значну частину поетичних контекстів утворюють криологізми як означення дієслів. Пор.: І країна зоря над самім небосхилом напсаджо продирається крізь віття дерев /Стус/.

Поряд із названими основними засобами вираження аналізована модель реалізується формою орудного відмінка – крилами пахучими знесуть /Драч/; Сміється розум. Аж пащить крилом /Драч/; Де книг крилами шумить бібліотека /Павличко/; формою знахідного відмінка – крила опалив журбі /Павличко/; формою знахідного відмінка – Мій розум крила опустив /Драч/; формою місцевого відмінка – На крилах журавлів весна вже сушить крила /Вінграновський/; Ти візьми мене на крила своїх обережних рук /Олійник/; формою складного речення – Одне крило це ти. Другим крилом мав стати я. Я ним не став. І ось вже скільки днів ми однокрило летимо /Вінграновський/.

Найпоширеніший тип традиційних іменних словосполучень – це прикметник іменник. Вони становлять, за нашими підрахунками /підрахунки велись із числа 2000 усталених іменних словосполучень/, 80% всіх усталених іменникових словосполучень, 14% випадків на словосполучення іменника з іменником без прийменника і 6% становлять усталені іменні словосполучення всіх інших типів.

У дослідженні поетичного словника основну роль відіграв аналіз ознак взаємозв'язку і видів взаємодії лексико-семантичних конструкцій з семантикою слів, що наповнюють цю конструкцію.

У. ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ПОЕТИЧНИХ СЛОВСПОЛУЧЕНЬ

У поетичному тексті слова семантично перетворюються, набувають додаткових характеристик, розширюють зв'язки і взаємодії, виступають як якісно нові одиниці, реалізуючи естетичні потенції виразності.

Поетичні словотворення фіксуються в мінімальному поетичному

контексті - в словосполученнях.

Словосполучення - це сполучуваність двох або більше слів, грамагічно організованих, які окремо означають предмети, явища чи ознаки в об'єктивній дійсності, а разом становлять єдину номінацію. У загальномовних словосполученнях відображається реальні зв'язки предметів, явищ і їх властивості. У поетичних словосполученнях своя логіка вживання, розрахована на естетичну функцію мови. Пор. можливі за змістом: квітнина свободи /Стус/, лід печалі /Чубач/, могуччя, як скаля /Костенко/, духовна міра нації /Вінграновський/ та інші.

Слова у їх звичних і первинних значеннях посидуються у вільні словосполучення: якщо ж у словосполученні об'єднуються слова вперше, а до цього вони мали зовсім інше коло сполучуваності з іншими словами, таке словосполучення можна назвати поетичним. Наприклад: Канни - червоні чайки /Вінграновський/; Ми такі знобудемо ключі від безсмертя /Крижанівський/; Мама - зоря пена, ластівка сива, дівчинка тиска /Чубач/.

Подібні семантико-синтаксичні зв'язки виявляються оказіональними. Це або метафори, або семантичні неологізми чи навіть поетичні фразеологізми. Всі ці терміни видаються нам неточними: оказіоналізм словосполучень не відтворює їх художню, естетичну природу; метафоричність найхарактерніша для них, але вона відображає лише часткові способи семантичних зрушень у сполучуваних словах; термін "семантичний неологізм" стосується одного компонента словосполучення, тобто більше підходить для характеристики слова; термін "поетична фразеологія" асоціюється взагалі із фразеологією, тобто з олицями іншого рівня. Головною функціональною і конструктивною ознакою незвичних словосполучень є їхня естетичне значення, тобто термін поетичні словосполучення найбільш прийнятний.

У літературознавстві поетичні словосполучення називаються тропами, художніми засобами відображення дійсності. Для лінгвістики важливим є інше: мовна природа тропів, лексико-семантичні зміни у значеннях слів, встановлення закономірностей цих змін, і тим самим показ процесів словоперетворення як в індивідуальній творчості, так і в цілих стильових напрямках. У зв'язку з цим постає проблема співвідношення індивідуально-авторського і загально-мовного в оновлюваній сполучуваності слів.

Слово, як відомо, легко вичленюється із тексту, відповідно й лексичні неологізми – індивідуальні новотвори помітні в мовленні. Словосполучення-новотвори, хоч і повторюються в поезії одного автора або кількох, не стають узуальними явищами, а залишаються у мові художньої літератури як образ, як стильова метафора.

Авторство поетичних словосполучень встановити досить складно. Проте на значному фактичному матеріалі можна простежити розширення семантичного обсягу компонентів словосполучення, визначити тенденції зміни образності, переорієнтацію символів тощо.

У кожний період розвитку літературної мови і художніх стилів тропи мають свої правила спод. чуваності. Видозмінюючи їх, автор досягає ефекту новаторства, змінює відображення багатьох взаємодіючих тропів та експресем. Перетворення окремих слів в конкретному контексті і конкретного слова в творчості різних поетів виявляється по-різному. Межі поетичного контексту змінюються з кожним новим слововживанням, і якщо значення звичайного слова визначається контекстом, то перетворене слово створює свій контекст. Опис поетичного словника передбачає встановлення диференційних ознак способів словоперетворення. Встановлено такі ознаки: метафоричність, перифрастичність, контрастність, афористичність, формульність, символічність, метонімічність, паронімічність, фразеологічність і т.ін.

Для адекватного опису поетичного словника необхідно встановити спосіб перетворення слова у поетичній мові. Перетворення як категорія лінгвістичної поетики ґрунтується на протиставленні відношень і категорій, встановлених у нормованій мові, відповідним відношенням художньої мови.

Категорія перетворення – конститутивна ознака художньої мови, що відрізняє її від нормативної мови як нульової точки естетичного відліку. Вивчити способи перетворення /зокрема словоперетворення/ – означає пізнати "механізм" поетичної мови. Перелічити способи словоперетворення – означає виявити синтаксичний механізм перетворення поетичної семантики, відношень між "тропами". Встановлення їхньої своєрідної ієрархії і правил сполучуваності не може обійтися без врахування семантико-синтаксичних зв'язків, релевантних для теорії "тропів" в аспекті лінгвістичної поетики.

Оскільки ізольовано тропи існують досить рідко, тобто способи словоперетворень взаємодіють один з одним, варто враховувати ширший контекст їх функціонування.

Для естетичної інтерпретації лінгвістична поетика не має необхідних засобів. Часто об'єктивні характеристики окремих слововживань і їх сукупностей переплітаються з естетичними оцінками творів у широкому історичному та ідеологічному контекстах, що не забезпечує наукового підходу до мистецтва слова. Введення естетичних оцінок пов'язане із створенням метамови особливої складності. Отже, характеристики, які дає лінгвістична поетика, не претендують на естетичну значимість – вони фіксують /з більшим чи меншим наближенням до об'єктивності/ міру складності окремих слововживань та груп слів, створюючи базу для подальшої ідейно-естетичної інтерпретації.

Серед різних аспектів вивчення мови поезії необхідно виділити, зокрема щодо сучасного періоду, такий підхід, який забезпечить можливість фіксації й опису образних засобів поетичної мови. Йдеться, насамперед, про образні засоби, що мають давню традицію вживання в українській літературній мові і постійно зазнають різних індивідуально-авторських трансформацій¹. Про необхідність розвитку і вдосконалення поетичної лексикографії йдеться у працях В.П.Григор'єва та колективних монографіях за його відповідальним редагуванням.

Смисловий потенціал слова не обмежується тими значеннями, які містяться в ньому самому як одиниці мовної системи. Змістові межі слова можуть бути досить широкі, а іноді і не повністю визначені. Змістова сфера слів /навіть багатьох наукових термінів/ має певні зони й численні перехідні етапи /Виноградов В.В. Крім того, певні труднощі становить семантичне вичленування образних одиниць із тексту. Лімінація образного слова або словосполучення із синтагматичних зв'язків нерідко ґрунтується на проникненні у цілий текст, на філологічному розумінні тексту як цілісної одиниці.

Вивчення системної організації образних мовних засобів, зокрема лексикографічний опис образного арсеналу поезії, не може бути орієнтоване на хронотопічно обмежені тексти, оскільки

¹ Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и кдистиль. Общие вопросы. Звуковая организация текста. – М., 1990. – С. 46–47.

наукова цінність словникових матеріалів залежить від різноманітності джерел і ґрунтовності їх опрацювання.

Різноманітні джерела і порівняно хронологічно великий відрізок забезпечують об'ємний характер номінативного ряду, адекватне відображення розвитку образного слова, його видозміни у формуванні семантичних варіантів одного смислу. Поетична мовна практика другої половини ХХ століття дає підставу зробити висновки про еволюцію образних засобів поезії, про співвідношення поетичної традиції і новаторства.

Погляд на еволюцію образних засобів поезії "крізь лексикографічну призму", через системний їх опис приводить до таких висновків: поетична мова оперує синонімічними й варіантними утвореннями, які охоплюють найширшу сполучуваність слова-образу. Семантична цілісність образного слова забезпечує синонімію поетичних номінацій. Із вичленуваних образних парадигм, засвідчених у словнику поетичної сполучуваності, простежуються шляхи й способи поповнення синонімічного ряду, утворюваного словосполученнями /і лексемами/, що мають спільну семантичну домінанту.

По темі дисертації опубліковані такі праці:

1. Еволюція метафори в художньому, публіцистичному стилях // Колект. моногр. / Відповід. ред. В.М. Русанівський. - Київ: Наук. думка, 1977. - С. 133-160.
2. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови /у співзвортві з Дятчук В.В./ - Київ: Наук. думка, 1983. - С. 90-155.
3. Лексико-семантическая структура метафори. // Автореф. дис. ... канд. філол. наук. - Київ, 1979. - С. 26.
4. Слова, як намисто на нитку, панизувались на мотив. // Культура слова. - 1974. - Вип. 8. - С. 16-22.
5. Епітет у поезії В. Сосюри // Культура слова. - 1975. - Вип. 9. - С. 8-13.
6. Вживання термінів у метафоричному значенні // Трибуна лектора. - 1975. - № 5. - С. 18-19.
7. Сходить вечір по зоряних схолах /метафора у поезіях В. Сосюри і А. Малишка // Культура слова. - 1975. - Вип. 10. - С. 45-50.

8. Засоби вираження метафори // Культура слова. - 1977. - Вип. II. - С. 34-42.
9. Як народжується метафора /на матеріалі сучасної української поезії/ // Культура слова. - 1981. - Вип. 20. - С. 26-32.
10. Тазмиця твого обличчя /Метафоричні засоби в поезії Д.Павличка/ // Культура слова. - 1983. - Вип. 24. - С. 8-14.
11. Очі дихають синню ... /Колір у поезії І. Драча і Б. Олійника/ // Культура слова. - 1983. - Вип. 25. - С. 20-27.
12. Корисний підручник // Під прапором ленінізму. - 1979. - № 20. - С. II-14.
13. Образні засоби в поезії В. Сосюри "Червона зима" // Укр. мова і літ. в шк. - 1982. - № 25. - С. 46-49.
14. Мовні джерела українського класика // Під прапором ленінізму. - 1983. - № 5. - С. 12-16.
15. Слово, сказане по-іншому // Прапор. - 1982. - № 5. - С. 18-24.
16. Дісприкметник у сучасній українській літературній мові // Укр. мова і літ. в шк. - 1983. - № 9. - С. 78-80.
17. Сучасна поетична метафора у світлі вчення О. О. Потебні // Творча спадщина О. О. Потебні й сучасні філологічні науки: Тези доп. - Харків: Харк. ун-т, 1985. - С. 209-210.
18. Семантика кольору в поезії М. Рильського // Тез. доп. і повід. респ. наук.-теор. конф. - Житомир, 1985. - С. 51-52.
19. У дзеркалі поетичного слова // Мовознавство. - 1985. - № 5. - С. 37-44.
20. Поетичний словник Б. Олійника // Укр. мова і літ. в шк. - 1985. - № II. - С. 53-58.
21. Мотиви образу "вогонь" /І. Франко і сучасна поезія/. // Тез. доп. на Міжнародному симпозиумі "Іван Франко і світова культура". - Львів, 1986. - С. 204-205.
22. Мова наочної агітації // Під прапором ленінізму. - 1987. - № 16. - С. 28-30.
23. Отак воно у пісні зашвіло... // Культура слова. - 1987. - Вип. 33. - С. 14-17.
24. Хлібороб - трудівник села // Культура слова. - 1988. - Вип. 35. - С. 75-78.
25. Поетична традиція в творчості Д. Павличка // Культура

слова. - 1989. - Вип.36. - С.13-15.

26. Такий я ніжний, такий тривожний // Мовознавство. - 1988. - № 1. - С.49-54.

27. Програма "Практика з української діалектології і соціолінгвістичного вивчення української мови". - Київ, 1988. - С.34.

28. Культура языка в социалингвистическом изучении // Двуязычие в советском обществе /двуязычие и многоязычие как характерная особенность общественно-политической и культурной жизни советского общества. Тези допов. - Вінниця: Він.пед.ін-т, 1988.- С.42-44.

29. Роль творчості І.С.Нечуя-Левицького в нормалізації української мови // Тез.доп. і повід.респуб.наук.конф., присвяченої 150-річчю з дня народження письменника. - Черкаси, 1988. - С.51-52.

30. І.Нечуй-Левицький. Портрет, пейзаж /у співавторстві/. // Укр. мова і літ. в шк. - 1988. - № 10. - С.61-65.

31. Питання мовної норми у сучасній художній прозі. // /Колект.моногр./. Відповід.ред. В.М.Русанівський. - Київ: Наук. думка, 1989. - С.253-265.

32. Вплив НТР на розвиток сучасного поетичного словника // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови. Тез.доп.респуб.конф. - Ужгород, 1989. - С.120-121.

33. Інтернаціональне і національне в мові художніх перекладів // Здійснення ленінської національної політики на Донбасі. Тез.доп. і повід.респ.наук.конф. - Донецьк, 1990. - С.124-125.

34. Мотиви символу "вогонь" Івана Франка у сучасній поезії // Іван Франко і світова культура. Матеріали міжнар.симпозіуму ЮНЕСКО. Книга 2. - Київ: Наук.думка, 1990. - С.211-214.

35. Культура української мови//Довідник /За ред.С.Я.Єрмоленко/. - Київ: Наук.думка, 1990. - С.297.

36. Термін і образ у сучасній поезії // Мова і культура нації. Тез.доп.регіональн.наук.-практ.конф. - Львів, 1990. - С.34-35.

37. Вплив засобів масової інформації на сучасну українську

поезів // Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови. /Колект. моногр./, Відповід. ред. Пилинський М.М. - Київ.: Наук. думка, 1990. - С.214.

38. Епітет у сучасній українській поезії // Матеріали наук. конф. "Семантика мови і тексту". - Ч.3. - Івано-Франківськ, 1990. - С.352-353.

39. Твій мужній голос музикою лине // Культура слова. - 1991. - Вип.41, - С.29-32.

40. Мовне виховання і засоби масової інформації. // Мова в системі початкового навчання. Тез. респуб. наук.-практ. конф. - Полтава, 1991. - С.10-11.

41. Розвиток традиційно-поетичної символіки в поезії // А.А.Потебня - исследователь славянских взаимосвязей. Тез. Все-союзной научной конференции. - Ч.1. - Харьков, 1991, - С.146-148.

Підп. до друку 30.12.92. Формат 60x84/16. Пап. офс. № 2. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 2,09. Ум. фарбо-відб. 2,32. Обл.-вид. арк. 1,98. Тираж
100 прим. Зам. 828. Безкоштовно.

ІЕЗ Ім.Є.О.Патона. 252650 Київ 5, МСП, вул. Горького, 69.
ПОД ІЕЗ Ім.Є.О.Патона. 252650 Київ 5, МСП, вул. Горького, 69.

Безкоштовно

AB 26.706
AB 26.706